

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

БІБІК НАТАЛЯ ВАЛЕРІЇВНА

УДК 332:330.342

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ
РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

**Спеціальність 08.00.05 - розвиток продуктивних сил і
регіональна економіка**

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківській національній академії міського господарства Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор технічних наук, професор
Торкатюк Володимир Іванович,
Харківська національна академія міського господарства,
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри економіки будівництва.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Ларіна Рена Ренатівна,
Донецький державний університет управління,
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри логістики;

кандидат економічних наук, доцент
Родченко Володимир Борисович
Харківський національний
університет ім. В.Н. Каразіна,
Міністерства освіти і науки України,
доцент кафедри економіки та менеджменту.

Захист відбудеться «19» травня 2010 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.64.089.01 Харківської національної академії міського господарства за адресою: 61002, м. Харків, вул. Революції, 12, у залі засідання Вченої ради (конференц-зал №1).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківської національної академії міського господарства, за адресою: 61002, м. Харків, вул. Революції, 12.

Автореферат розісланий «19» квітня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т.В. Момот

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розвиток світової економіки та глобалізаційні процеси, що відбуваються в світі, свідчать, що центральною рушійною силою будь-якої національної системи стають її регіони. Саме на регіональному рівні реалізуються соціально-економічні програми розвитку територій, відбувається задоволення ключових потреб населення та захисту природного середовища і саме показники регіонального розвитку формують загальнодержавні показники розвитку країни.

Довгий час у національній економіці недооцінювалась роль територіального управління. У законодавчих актах нині концептуальні засади та механізми регулювання територіального розвитку прописані недостатньо. Кризові явища в економіці країни та політична нестабільність унеможливлюють реалізацію виваженої та довгострокової регіональної стратегії і змушують органи управління до тактичних та оперативних дій у надзвичайних умовах. Вирішенням цієї проблеми має стати впровадження дієвих механізмів регулювання територіального розвитку на основі розробки та впровадження організаційно-економічного механізму управління розвитком регіону, використовуючи сучасні науково-методичні доробки й існуючий міжнародний досвід, що дозволить створити передумови сталого розвитку регіонів, ураховуючи їхні особливості.

Тому підставою необхідності подальшого вдосконалення механізму соціально-економічного розвитку регіонів України є поглиблення науково-методичних засад із питань функціонування управління та розвитку регіональних структур, виявлення основних тенденцій та закономірностей їх розвитку. Особливої уваги заслуговує розробка методичних засад комплексної діагностики соціально-економічного стану регіонів України. Не може лишатися поза увагою й опрацювання структурно-логічної стратегії подальшого функціонування регіонів через механізм організаційно-економічного управління їх розвитком.

Питання управління розвитком регіонів та формування відповідного організаційно-економічного механізму розглядаються в наукових роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених і практиків. Зокрема, проблеми економіко-географічного, соціального, демографічного, регіонального розвитку територій та продуктивних сил висвітлено в працях О.Алімова, О.Адамова, А.Ачкасова, І.Бистрякова, Ж.Боже-Гарньє, М.Бутка, П.Бубенка, В.Бабаєва, М.Вебера, З.Варналія, О.Василика, А.Голікова, Б.Данилішина, М.Долішнього, С.Дорогунцова, І.Жабінця, А.Жаліло, Т.Зайця, Л.Зайцевої, М.Кизима, Г.Ковалевського, Я.Коваля, Е.Лютца, Г.Лаппо, Р.Ларіної, С.Льовочкіна, Л.Мельника, Г.Мітчела, М.Мунасінгхе, Я.Олійника, В.Онищенка, Г.Оніщука,

В.Решетило, В.Родченка, Т.Сааті, О.Тищенко, В.Торкатюка, М.Чумаченка, Дж.Форрестера, Л.Хенса, І.Школи, Л.Шутенка, Л.Шевченко та інших.

Однак незважаючи на наукові пошуки, комплексне дослідження науково-методичних засад удосконалення механізму управління розвитком регіону вимагає поглиблених наукових і практичних досліджень.

Вищезазначені положення зумовили актуальність, наукову і практичну цінність дисертаційної роботи, її основні цілі та завдання для дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Зміст і напрямки досліджень, що виконані в дисертаційній роботі, спрямовані на вирішення завдань за Указом Президента України “Про Стратегію економічного та соціального розвитку України “Шляхом європейської інтеграції” на 2004-2015 роки (№ 493 від 28.04.2004 р.), Постановою Кабінету Міністрів України “Про державну стратегію регіонального розвитку на період до 2015 року” № 1001 від 21.07.2006 р.

Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної теми Харківської національної академії міського господарства “Економічні основи системотехніки полідименсійного формування синергетичного інвестиційного циклу капітального будівництва об'єктів житлово-комунального комплексу” (державний реєстраційний номер 0107U000249), в якій автор проводить критичне дослідження залежності між розвитком регіонів та обсягами інвестицій у регіон.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є вдосконалення теоретико-методичних положень та обґрунтування практичних рекомендацій щодо вдосконалення організаційно-економічного механізму управління розвитком регіону.

Для досягнення поставленої мети в дисертації були поставлені та вирішені наступні завдання:

- узагальнити сучасні теоретико-методичні підходи до визначення категорії “розвиток регіонів”, ураховуючи економічні, екологічні та соціальні аспекти й цільову орієнтованість на зростання конкурентоспроможності регіону й добробуту населення на основі формування відповідних інститутів управління;
- систематизувати теоретичні та практичні підходи до формування і використання стратегій розвитку регіонів із метою обґрунтування стратегічних підходів економічного, соціального та екологічного розвитку регіонів;
- визначити тенденцію розвитку регіонів за роки незалежності України;
- обґрунтувати напрями оцінки регіонального розвитку та розробити підхід, що буде враховувати економічну, екологічну й соціальну складові;

- встановити причинно-наслідковий зв'язок між економічними, екологічними й соціальними чинниками розвитку регіонів та індексом фізичного обсягу валового регіонального продукту;
- розкрити підходи до формування організаційно-економічного механізму управління розвитком регіону;
- удосконалити організаційно-економічний механізм управління розвитком регіону.

Об'єктом дослідження є процес удосконалення організаційно-економічного механізму управління розвитком регіону в сучасних умовах України.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних підходів до вдосконалення організаційно-економічного механізму управління розвитком регіону.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовувались наступні загальнонаукові та спеціальні методи: *системного аналізу* – для визначення теоретико-методичних та практичних аспектів розвитку регіонів, поглиблення сутності категорії “організаційно-економічний механізм управління”; *логічного узагальнення* – у формуванні висновків, визначенні теоретичних положень та методів оцінки розвитку регіонів; *класифікації та типології* – у визначенні стратегій і моделей регіонального розвитку України; *економіко-математичні методи* – у розробці економетричних моделей впливу факторів на узагальнюючий показник економічного розвитку – індекс фізичного обсягу валового регіонального розвитку; *статистичні методи* – у встановленні основних траєкторій соціально-економічного розвитку регіонів України; *моделювання і графічні методи* – у розробці організаційно-економічного механізму управління розвитком регіону.

Наукова новизна одержаних результатів. Основним науковим результатом проведеного дослідження є розвиток теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо вдосконалення організаційно-економічного механізму управління розвитком регіону. Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в наступному:

удосконалено:

- організаційно-економічний механізм управління розвитком регіону, що визначається як відкрита система методів, принципів, важелів, інструментів законів та взаємовідносин (функціональний аспект), спрямованих на формування організаційних напрямів регіонального управління (організаційний аспект), та на відміну від існуючих, урахує в оцінці розвитку регіону вплив соціальних, економічних та екологічних чинників на узагальнюючий показник – індекс фізичного обсягу валового регіонального продукту;

- підходи до оцінки регіонального розвитку шляхом визначення впливу економічних, соціальних та екологічних показників на індекс фізичного обсягу валового регіонального продукту як узагальнюючого показника розвитку регіону;

дістали подальшого розвитку:

- визначення категорії “розвиток регіону” як складний еволюційний процес, що гармонійно поєднує економічні, соціальні, екологічні показники, які мають сталий характер і забезпечують зростання конкурентоспроможності регіону та добробуту населення на основі формування відповідних інститутів управління;

- інституціональне забезпечення розвитку регіонів на основі залучення недержавних організацій регіонального розвитку (“агентства регіонального розвитку”), які мають сприяти активізації участі громад та приватних підприємців у розбудові регіонів, забезпечити можливості впливати на вирішення важливих проблем розвитку;

- алгоритм формування організаційно-економічного механізму управління розвитком регіону, що включає такі етапи: формування мети і завдань щодо розробки організаційно-економічного механізму управління розвитком регіону; формування нормативно-правового й аналітичного забезпечення; аналіз основних напрямів соціально-економічного розвитку регіону; визначення узагальнюючого показника розвитку регіону і виявлення факторів, що здійснюють вплив на нього; розробка організаційно-економічного механізму управління розвитком регіону.

Практичне значення отриманих результатів. Викладені в дисертаційному дослідженні наукові результати можуть бути використані у діяльності регіональних органів управління у формуванні та впровадженні напрямів розвитку регіонів.

Запропонований автором організаційно-економічний механізм управління розвитком регіону використаний у роботі Головного управління статистики в Харківській області (довідка № 10/325 від 25.11.2009 р.), Ізюмської районної ради (довідка № 01-22/706 від 04.12.2009 р.), Чугуївської районної адміністрації (довідка № 2872-13 від 23.11.2009 р.).

Науково-методичні та практичні рекомендації щодо формування організаційно-економічного механізму управління розвитком регіону використані при розробці рішення Харківської обласної ради “Про ухвалення Стратегії соціально-економічного розвитку Харківської області на період до 2011 року” (довідка № 01-38/3114 від 26.11.2009 р.). Окремі теоретичні та методичні результати дослідження впроваджені в навчальний процес факультету “Економіка та підприємництво” кафедри “Міська і регіональна економіка” Харківської національної академії міського господарства при

викладанні дисциплін “Регіональна економіка”, “Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка”.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою, у якій здобувачем особисто розроблені наукові положення та прикладні рекомендації з розробки організаційно-економічного механізму управління розвитком регіону. Висновки й результати дисертаційного дослідження, що виносяться на захист, отримані автором особисто й відображені в наукових працях. Особистий внесок здобувача в наукових працях, що видані у співавторстві, конкретизовано у списку публікацій за темою дисертації.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження, висновки і рекомендації доповідались та були схвалені на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях: “Розвиток регіону в умовах глобалізації” (м. Алушта, 2007 р.), “Інноваційна політика України та її вплив на розвиток регіонів держави” (м. Полтава, 2007 р.), “Системотехнические основы полидисциплинарного формирования синергетического инвестиционного цикла в строительной отрасли” (г. Харків, 2007 г.), “Устойчивое развитие городов. Управление проектами и программами городского и регионального развития” (г. Харків, 2008 г.), “Economics for ecology” (м. Суми, 2009 р.), “Развитие жилищной сферы городов” (г. Москва, 2009 р.), “Соціально-економічний розвиток України і її регіонів: проблеми науки і практики” (м. Харків, 2009 р.), “Трансформаційні процеси в економіці держави та регіонів” (м. Запоріжжя, 2009 р.), “Місто, регіон, держава: економіко-правові проблеми господарювання” (м. Донецьк, 2009 р.)

Публікації. Результати дослідження викладено автором і у співавторстві в 20 наукових публікаціях, з них 11 статей у наукових виданнях і 9 тез доповідей на конференціях загальним обсягом 4,17 друк. арк., з яких особисто автору належить 3,71 друк. арк.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст роботи становить 171 сторінки комп’ютерного тексту, у тому числі 14 таблиць і 14 рисунків, 14 додатків на 36 сторінках, список використаних джерел з 193 найменувань на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено зв’язок з науковими програмами, планами, темами, сформульовані мета і завдання, об’єкт і предмет дослідження, показано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі «Теоретико-методичні підходи до визначення розвитку регіонів» досліджено й узагальнено теоретичні та методичні питання розвитку регіонів, проаналізовано існуючі підходи до формування та використання стратегій регіонального розвитку, визначено теоретичні аспекти та особливості використання моделей регіонального розвитку.

На основі розгляду теоретичних підходів дістало подальшого розвитку визначення категорії «розвиток регіону» як складного еволюційного процесу, що гармонічно поєднує економічні, соціальні, екологічні показники, які мають сталий інноваційний характер і забезпечують зростання конкурентоспроможності регіону та добробуту населення на основі формування відповідних інституцій управління.

У ході дослідження в результаті аналізу негативного впливу світової економічної і фінансової кризи, обґрунтування теоретико-методичних підходів до формування стратегій регіонального розвитку та досвіду їх впровадження, визначено необхідність зростання ролі регіонів у загальнодержавній політиці, орієнтацію на зниження диспропорцій і асиметрій шляхом вирішення проблем у сфері економічного та соціального розвитку, екології, якості робочої сили, інвестиційної та інноваційної політиці та ін., які мають будуватися на принципах збалансованості, солідарності, відкритості, надання широких повноважень регіонам, партнерства, управління “знизу в гору”, регіонального лідерства, визначення конкурентних переваг для задоволення потреб сучасних і майбутніх поколінь.

У результаті проведеного аналізу визначені відповідні державні інституції управління регіональним розвитком. Встановлено, що більшість із них “дублюють” свої повноваження і не можуть самостійно формувати законодавчу ініціативу для формування, координації, реалізації та контролю виконання регіональної політики й впровадження цієї політики на територіальному рівні. Тому з метою ефективного регіонального розвитку обґрунтовано необхідність створення системи взаємовідносин між державними органами влади (центральними та регіональними), що мають забезпечити законодавчі умови розвитку регіонів, визначити пріоритети розвитку та створити фінансову підтримку поставленим пріоритетам розвитку та недержавним організаціям регіонального розвитку (“агентства регіонального розвитку”), які мають сприяти активізації участі громад та приватних підприємців у розвитку регіонів, забезпечити можливості впливати на вирішення важливих проблем розвитку.

Дослідження існуючих моделей регіонального розвитку й особливостей їх використання в сучасних ринкових умовах дозволило встановити, що в сучасних економічних умовах відсутні універсальні моделі, які характеризують економічні, соціальні та екологічні аспекти розвитку регіонів. Тому для

розробки організаційно-економічного механізму управління розвитком регіону необхідно визначити та встановити взаємозв'язки між економічними, соціальними та екологічними показниками регіонального розвитку.

У другому розділі «Дослідження особливостей розвитку регіонів України в сучасних умовах господарювання» проаналізовано розвиток регіонів України, визначено особливості соціально-економічного розвитку Харківської області, обґрунтовано теоретичні підходи до визначення категорії «організаційно-економічний механізм» та розглянуто особливості його використання.

Результати аналізу розвитку регіонів (табл.1.) показали, що за роки незалежності розвиток економіки України та її регіонів мав циклічний характер, фазами якого є падіння – 1991 – 1999 рр., зростання – 2000 – середина 2008 рр., падіння – середина 2008 р. і до теперішнього часу. Характеризуючи кожен з цих фаз, виявлені основні причини та їх ознаки.

Таблиця 1

Основні етапи та особливості соціально-економічного розвитку регіонів України

Період	Фаза розвитку	Особливості розвитку
1991 – 1999 рр.	Падіння	<ol style="list-style-type: none"> 1. Структурні зміни промисловості регіонів, які характеризуються скороченням або занепадом галузей, що випускали продукцію кінцевого споживання і збільшенням частки галузей, які є сировинними або виробляють проміжну продукцію. 2. Розпад традиційних макроекономічних зв'язків і високий рівень дезінтеграційних процесів між регіонами України. 3. Втрата зовнішніх ринків, експортерами яких були регіони, що випускають металургійну та хімічну продукцію. 4. Зростання рівня інфляції, яка набула характеру гіперінфляції. 5. Зниження обсягів виробництва майже по всіх галузях економіки регіонів України тощо.
2000 р. – середина 2008 р.	Зростання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Збільшення фізичного обсягу валового регіонального продукту, зростання промислового виробництва і показників будівельної галузі. 2. Активізація інвестиційної діяльності на регіональному рівні. 3. У більшості регіонів спостерігається низький рівень інноваційної активності.

		<p>4. Нестійкі тенденції розвитку сільського господарства на регіональному рівні.</p> <p>5. Зниження соціальної напруги і скорочення регіональних деформацій, що обумовлено збільшенням доходів населення, середньомісячної заробітної плати на одного робітника тощо.</p> <p>6. Наявність регіональних асиметрій щодо викидів шкідливих речовин та діоксину вуглецю в атмосферне повітря.</p>
Середина 2008 р. і до теперішнього часу	Падіння	<p>1. Нарощування кризових явищ, обумовлених впливом світової фінансової й економічної кризи та трансформаційними процесами України.</p> <p>2. Зниження рівня промислового та будівельного виробництва.</p> <p>3. Позитивні тенденції у агропромисловому комплексі, які обумовлені збільшенням валової продукції сільського господарства.</p> <p>4. Посилення податкового навантаження, активізація інфляційних процесів, зростання споживчих цін тощо</p> <p>5. Зниження платоспроможності підприємств та зростання боргів.</p> <p>6. Високі кредитні ставки та недовіра до банківського сектору економіки.</p> <p>7. Постійні законодавчі зміни та політична нестабільність тощо.</p>

Узагальнюючи теоретико-методичні підходи та практичні рекомендації щодо визначення кризових явищ в Україні, обґрунтовано поняття «криза» як критичний, переламний момент, незапланована ситуація, що призводить до небезпечних наслідків розвитку соціально-економічної системи (рівень підприємства, регіону, держави), виникнення дисбалансів її життєстійкості й фінансової рівноваги і може бути обумовлена фазовими аспектами або необґрунтованою політикою у фінансовій, економічній, соціальній, екологічній або політичній сферах, що потребує ухвалення своєчасних управлінських рішень.

Аналіз напрямів розвитку Харківської області дозволив виявити особливості її соціально-економічного розвитку на сучасному етапі економічних перетворень України (табл. 2).

Аналіз соціально-економічного розвитку Харківської області

Напрями регіонального розвитку	Характеристика
1. Промисловість	Харківська область – важливий промисловий регіон України, що займає 6 місце за обсягами реалізації промислової продукції. За 2007-2008 рр. відбувалось зростання промислового виробництва. Проте за січень-травень 2009 р. індекс промислового виробництва до відповідного періоду минулого року скоротився. У структурі промисловості за обсягами реалізації найбільшу питому вагу складають виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, машинобудування, виробництво й розподілення електроенергії, газу та води, виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції.
2. Сільське господарство	Динаміка розвитку сільського господарства мала хвилеподібний характер, що відповідає траєкторії змін у цілому по країні. Обсяги валової продукції сільського господарства не досягли рівня 1990 р. Структурні зміни обумовлені переходом від тваринництва до рослинництва. Причому, відбувається значне скорочення поголів'я худоби і свійської птиці та їх продуктивності. Зменшилась урожайність зернових і цукрових буряків і збільшилось урожайність соняшника, картоплі, овочів, фруктів. Зниження виробничого потенціалу пов'язане зі значним скороченням основних засобів сільського господарства регіону.
3. Капітальні інвестиції	Відбулося збільшення капітальних інвестицій у 2005-2007 рр. та їх зменшення у 2008 р. – першій половині 2009 р. У структурі капітальних інвестицій найбільшу питому вагу складають інвестиції в основний капітал, що здійснюються за рахунок власних коштів підприємств та організацій і коштів іноземних інвесторів за відсутності значного бюджетного фінансування.
4. Будівництво	Стійкі тенденції зростання основних показників будівництва на регіональному рівні 2005 – 2007 рр. змінились негативними, що обумовлено впливом світової фінансової й економічної кризи та трансформаційними аспектами розвитку України.

5. Наукова діяльність	Нестабільний регіональний розвиток сфери наукової діяльності характеризується, з одного боку, тенденціями збільшення обсягів наукових і науково-технічних робіт та обсягів фінансування цих робіт, з іншого боку, зниженням наукового потенціалу, пов'язаним зі скороченням кількості наукових працівників.
6. Інноваційна діяльність	Спостерігається активізація інноваційної діяльності у 2000-2007 рр., більшість з якої спостерігається у переробній промисловості.
7. Транспорт	Починаючи з 1995 р. спостерігається зростання вантажообороту як залізничним, так і автомобільним транспортом. Проте у 2007 р. обсяг вантажообороту порівняно з 1990 р. скоротився. Не використовується транспортна авіація як сучасний вид транспорту.

У процесі аналізу теоретико-методичних підходів формування та впровадження організаційно-економічного механізму управління запропоновано визначення організаційно-економічного механізму управління розвитком регіону як відкритої системи методів, принципів, важелів, інструментів законів та взаємовідносин, спрямованих на формування організаційних напрямів регіонального управління і забезпечення стратегічного регіонального розвитку.

У *третьому розділі «Удосконалення організаційно-економічного механізму управління розвитком регіону (на прикладі Харківської області)»* визначені показники розвитку Харківської області, проаналізовані існуючі підходи до економетричного моделювання економічних процесів і представлені результати використання економетричного інструментарію для вдосконалення організаційно-економічного механізму управління розвитком регіону (на прикладі Харківської області).

На підставі отриманих у процесі аналізу результатів сучасних концепцій оцінки регіонального розвитку запропоновано для оцінки тенденцій розвитку використовувати узагальнюючий показник економічного розвитку регіону – індекс фізичного обсягу валового регіонального продукту (табл. 3). Аналіз показника в Харківській області за рангом у 2008 р. свідчить про посередній рівень економічного розвитку області, де вона займає лише 18 місце серед усіх регіонів України, на відміну від минулих років, де Харківська область займала вдвічі вище місце.

Таблиця 3

Індекси фізичного обсягу валового регіонального продукту (за регіонами України)

Регіони	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	Ранг за 2008 р.
Автономна Республіка Крим	1,085	1,04	1,067	1,09	1,066	1
Вінницька	1,119	1,053	1,062	1,034	1,051	10-11
Волинська	1,19	1,037	1,035	1,121	1,061	8
Дніпропетровська	1,11	1,073	1,08	1,053	0,973	25
Донецька	1,108	0,971	1,083	1,046	0,971	26
Житомирська	1,156	1,011	1,036	1,051	1,042	14
Закарпатська	1,064	0,985	1,066	1,082	1,039	15
Запорізька	1,156	1,046	1,061	1,085	1,013	19
Івано-Франківська	1,076	1,059	1,025	1,008	0,975	24
Київська	1,098	1,073	1,088	1,059	1,044	12-13
Кіровоградська	1,189	1,024	1,051	0,979	1,137	3
Луганська	1,082	1,003	1,043	1,052	0,989	23
Львівська	1,052	0,981	1,083	1,058	1,007	20
Миколаївська	1,181	1,001	1,071	0,995	1,069	6-7
Одеська	1,081	0,996	1,035	1,063	1,119	4
Полтавська	1,167	0,992	1,082	1,058	0,949	27
Рівненська	1,131	1,021	1,069	1,045	0,995	22
Сумська	1,059	1,044	1,034	1,034	1,036	16
Тернопільська	1,064	1,025	1,103	1,083	1,051	10-11
Харківська	1,122	1,048	1,075	1,072	1,021	18
Херсонська	1,112	0,992	1,04	1,004	1,098	5
Хмельницька	1,127	1,039	1,042	1,04	0,999	21
Черкаська	1,169	1,07	1,056	1,065	1,149	2
Чернівецька	1,093	1,015	1,055	1,083	1,054	9
Чернігівська	1,1	1,001	1,034	1,065	1,023	17
м. Київ	1,168	1,058	1,107	1,197	1,044	12-13
м. Севастополь	1,07	1,009	1,163	1,066	1,069	6-7

Примітка - за даними Державного комітету статистики України

У дисертаційній роботі розроблено економетричну модель, причинно-наслідкові зв'язки якої свідчать про те, що збільшення індексу продуктивності праці у Харківській області на 1% призведе до зростання індексу фізичного

обсягу валового регіонального продукту на 2,2% і, навпаки, його скорочення призведе до відповідного зниження. Збільшення утворення відходів I-III класів небезпеки на 1 тис. т. призведе до падіння індексу обсягу валового регіонального продукту на 1% і навпаки. Зростання рівня зайнятості на 1% призводить до збільшення індексу фізичного обсягу валового регіонального продукту на 0,9%, а зменшення цього рівня призводить до зниження узагальнюючого показника економічного розвитку регіону. Слід зазначити, що за відсутності впливу визначених чинників, індекс фізичного обсягу валового регіонального продукту скорочується на 8,5%. Це вказує на те, що на визначений індекс суттєвий негативний вплив здійснюють інші чинники. На нашу думку, одними з цих чинників є показники, що були виключені в результаті економетричного моделювання.

$$I_{\text{фвпн}} = -0,085 + 0,022 \times Inn - 0,01 \times U_{\text{в}} + 0,009 \times P_{\text{зн}} ,$$

де $I_{\text{фвпн}}$ – індекс фізичного валового регіонального продукту;
 Inn – індекс продуктивності праці;
 $U_{\text{в}}$ – показник утворення відходів I-III класів небезпеки, тис. т.;
 $P_{\text{зн}}$ – рівень зайнятості населення, %.

На основі узагальнення теоретико-методичних підходів щодо визначення розвитку регіонів і результатів економетричного моделювання економічних, соціальних та екологічних показників розвитку Харківської області удосконалено організаційно-економічний механізм управління розвитком регіону, що ураховує в оцінці розвитку регіону вплив показників економічного (індекс продуктивності праці (Inn)), екологічного (показник утворення відходів I-III класів небезпеки ($U_{\text{в}}$)), соціального розвитку (показники рівня зайнятості населення ($P_{\text{зн}}$) і середньомісячної заробітної плати на одного штатного робітника ($\overline{ЗП_p}$)), що суттєво впливають на індекс фізичного обсягу валового регіонального продукту ($I_{\text{фвпн}}$). Запропонований механізм дає можливість визначити слабкі й сильні сторони регіонального розвитку, сформулювати пріоритетні напрями та своєчасно реагувати і попереджувати негативні явища шляхом прийняття відповідних управлінських рішень. Узагальнююча схема організаційно-економічного механізму управління розвитком регіону наведена на рисунку.

ВИСНОВКИ

Отримані у процесі дисертаційного дослідження результати дозволяють вирішити науково-практичне завдання з удосконалення теоретичних, методичних положень і науково-практичних рекомендацій щодо формування і впровадження організаційно-економічного механізму управління розвитком

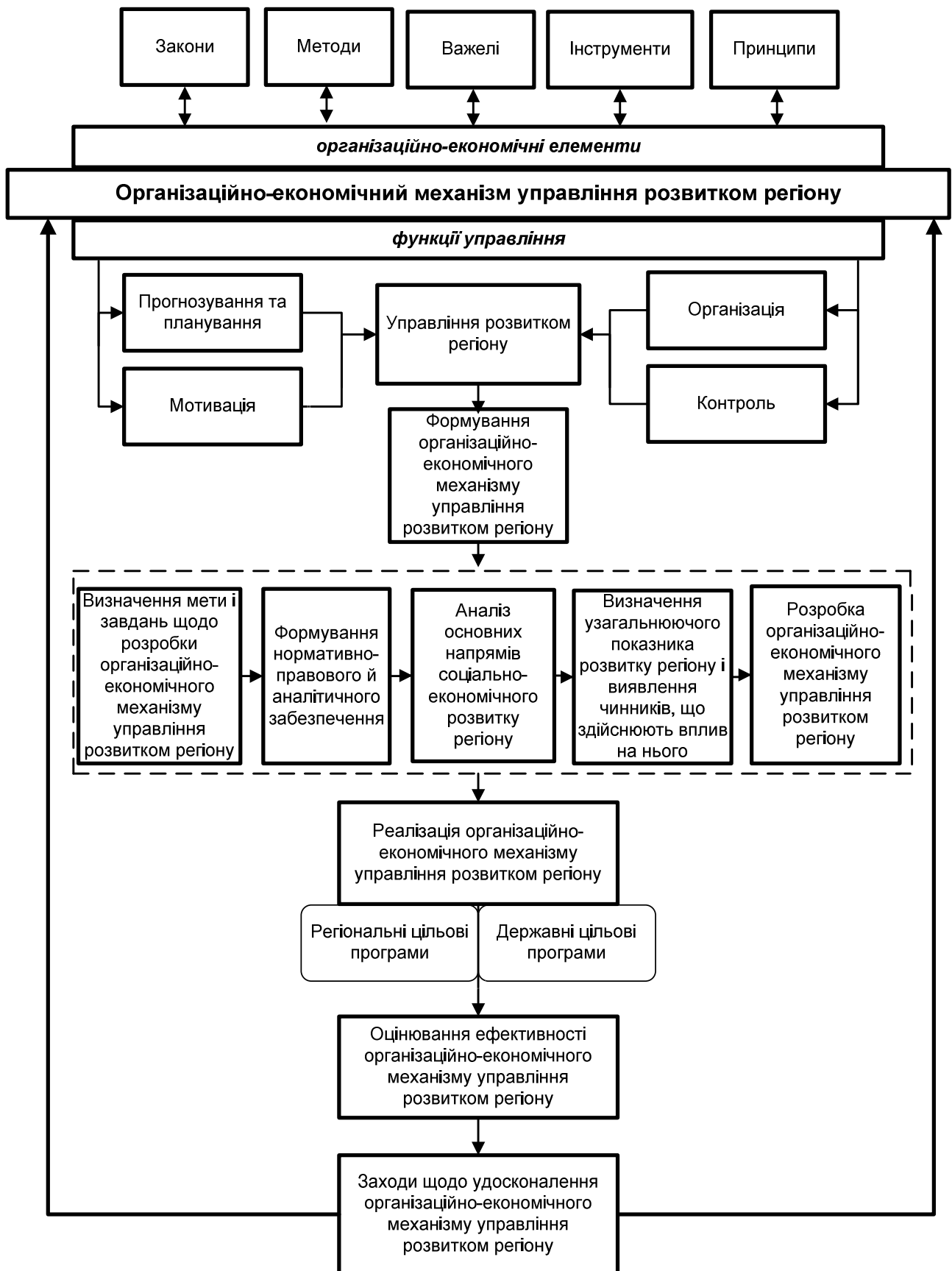

Рис. Схема формування та впровадження організаційно-економічного механізму управління розвитком регіону

регіону в сучасних умовах України. У результаті проведеного дослідження отримані такі висновки:

1. За результатами аналізу існуючих науково-методичних концепцій удосконалено визначення поняття «розвиток регіонів» як складний еволюційний процес, який гармонійно поєднує економічні, соціальні, екологічні аспекти, що мають сталий інноваційний характер і забезпечують зростання конкурентоспроможності регіону й добробуту населення на основі формування відповідних інститутів управління. 2. У процесі аналізу стратегічних підходів регіонального розвитку встановлено, що дослідники системно не враховують економічні, соціальні та екологічні аспекти щодо вирішення проблем зниження диспропорцій і асиметрій у розвитку регіонів. Натомість у дисертаційній роботі визначені стратегічні підходи регіонального розвитку, які спрямовані на зростання ролі регіонів у загальнодержавній політиці та побудовані на принципах збалансованості, солідарності, відкритості, надання широких повноважень регіонам, партнерства, управління “знизу в гору”, регіонального лідерства, визначення конкурентних переваг, що враховують економічні, соціальні та екологічні особливості розвитку регіону для задоволення потреб сучасних і майбутніх поколінь.

3. Результати визначення тенденцій розвитку регіонів за роки незалежності України свідчать, що основними етапами цього розвитку є, по-перше, етап накопичення деформаційних кризових явищ, які характеризувались занепадом машинобудування, деревообробної, легкої промисловостей, що випускали продукцію кінцевого споживання, і перехід до виробництва сировинної або проміжної продукції; розпад традиційних макроекономічних зв'язків обумовив низький рівень інтеграції між регіонами; втрата зовнішніх ринків тощо. (1991-1999 рр.). Другий етап характеризується зростанням основних соціально-економічних показників (2000-2008 рр.): обсягів промислового виробництва та інвестицій в основний капітал, будівництва й рівня реальної заробітної плати тощо. По-третє, етап накопичення негативних явищ, пов'язаних із трансформаційними процесами України й впливом світової економічної і фінансової кризи, який характеризується зниженням рівня промислового та будівельного виробництва, посиленням податкового навантаження, активізацією інфляційних процесів, зростанням споживчих цін, зниженням платоспроможності підприємств та зростанням боргів, високими кредитними ставками та недовірою до банківського сектору економіки, постійними законодавчими змінами та політичною нестабільністю тощо.

4. На основі аналізу існуючих теоретико-методичних підходів щодо оцінки розвитку регіонів у дисертаційній роботі запропонований підхід, що дозволяє оцінити регіональний розвиток, ураховуючи економічну, соціальну та

екологічну складову на основі показника індексу фізичного обсягу валового регіонального продукту, який визначається як зміна різниці між вартістю вироблених (випуск) й вартістю повністю використаних у процесі виробництва товарів і послуг (проміжне споживання) з урахуванням податків і за виключенням субсидій на продукти у звітному періоді порівняно з минулим.

5. Використання сучасних методів економетричного аналізу дозволяє визначити причинно-наслідкові зв'язки між індексом фізичного обсягу валового регіонального продукту й економічними, екологічними та соціальними чинниками. Застосування встановлених зв'язків дозволяє обґрунтувати напрями розвитку Харківської області на основі збільшення індексу продуктивності праці, скорочення утворення відходів I-III класів небезпеки, зростання рівня зайнятості та зниження інших показників, які здійснювали негативний вплив і враховані в економетричному моделюванні.

6. На основі аналізу підходів до формування організаційно-економічного механізму розвитком регіону розроблено схему та встановлені структурні елементи цього механізму: нормативно-правова й аналітична підсистема; економічна підсистема; соціальна підсистема; екологічна підсистема; організаційний рівень, де визначені такі принципи управління: збалансованість розвитку українського суспільства, напрями управлінський дій, заходи реалізації регіональної політики, органи управління.

7. Узагальнення результатів економетричного моделювання та теоретико-методичних підходів до розвитку регіонів, його оцінки і формування організаційно-економічного механізму дозволило удосконалити організаційно-економічний механізм управління розвитком регіону (на прикладі Харківської області), що містить комплекс заходів, спрямованих на забезпечення зростання узагальнюючого показника економічного розвитку регіону – індексу фізичного обсягу валового регіонального продукту – і формується на основі спільного впливу чинників економічного, соціального й екологічного розвитку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях:

1. Бібік Н.В. Сучасні теоретико-методичні підходи забезпечення розвитку регіонів / Н.В. Бібік // Місто, регіон, держава: економіко-правові проблеми господарювання. Збірник наукових праць/НАН України. Інститут економіко-правових досліджень. - Донецьк: «Вебер». – 2009. – С.52 – 57.

2. Бібік Н.В. Моделі регіонального розвитку: теоретичні аспекти й особливості використання / Н.В. Бібік // Вісник ДонДУЕТ. – № 4 (44). – 2009. – С. 9 – 13.

3. Бібік Н.В. Оцінка розвитку регіонів України в сучасних умовах господарювання держави / Н.В. Бібік // Бизнес информ. – № 11 (2). – 2009. – С. 9 – 10.

4. Бібік Н.В. Організаційно-економічний механізм управління розвитком регіону (на прикладі Харківської області) / Н.В. Бібік // Науковий вісник Ужгородського університету: серія економіка. – спецвипуск 28 (частина 3). – 2009. – С.86 – 93.

5. Бібік Н.В. Сталий розвиток територій: основні науково-теоретичні підходи до визначення та сутність поняття / В.І. Торкатюк, Н.В. Бібік // Бизнес информ. – № 4 (1). – 2009. – С.125 – 128 (*Особистий внесок здобувача: проаналізовано підходи щодо визначення поняття «сталий розвиток територій» та наведено власне визначення*).

6. Бібік Н.В. Індикатори сталого розвитку – міжнародна практика та українські реалії / Н.В. Бібік // Економіка і регіон. – № 2 (13). – Полтава: ПНТУ, 2007. – С.43 – 48.

7. Бібік Н.В. Підсумки та нові тенденції трансформаційних процесів в Україні на сучасному етапі її розвитку / В.І. Торкатюк, А.І. Кубах, М.М. Добкін, Ю.Б. Чувикіна, Н.А. Олейнікова // Університетські наукові записки. – № 3 (23). – 2007. – С. 128 – 133. (*Особистий внесок здобувача: визначено основні напрямки державної регіональної політики на сучасному етапі розвитку держави*).

8. Бібік Н.В. Розвиток регіону в умовах глобалізації / В.І. Торкатюк М.М. Добкін, Н.В. Бібік, К.В. Ключко, О.Ю. Прижкова, Малік Мхайкл // Коммунальное хозяйство городов: науч.-техн. сб. сер.: Экономические науки. Вып.78. – К.: Техніка, 2007. – С.3 – 10. (*Особистий внесок здобувача: проведено критичне дослідження впливу глобалізаційних процесів на розвиток регіонів України*).

9. Бібік Н.В. Інноваційна політика України та її вплив на розвиток регіонів держави / В.І. Торкатюк, М.М. Добкін, Н.В. Бібік // Економіка і регіон: Науковий журнал. – № 2 (13), 2007. – С.6 – 11. (*Особистий внесок здобувача: обґрунтовано доцільність розбудови регіональної інноваційної інфраструктури з метою розвитку регіонів*).

10. Бибики Н.В. Теоретические основы социально-экономического развития региона / В.И. Торкатюк, М.М. Добкин, Н.В. Бибики // Бизнес информ. – №3 – 4. – 2007. – С.19 – 22. (*Особистий внесок здобувача: проаналізовано підходи щодо розробки програми соціально-економічного розвитку регіону*).

Статті в інших наукових виданнях:

11. Бібік Н.В. Регіональний маркетинг – нова теорія стратегічного управління / В.І. Торкатюк, М.М. Добкін, Н.В. Бібік // Український науково-практичний журнал «Регіон: стратегія і пріоритети». – № 5. – 2007. – С.103 – 109. (*Особистий внесок здобувача: розробка стратегії регіонального розвитку в умовах ринкових перетворень*).

Матеріали конференцій:

12. Бибики Н.В. Устойчивое развитие городов в XXI веке: инновационный подход / Н.В. Бибики // Материалы седьмой международной научно-практической конференции «Развитие жилищной сферы городов» (1 – 4 апреля 2009 г.). – М.: МГАКХиС, 2009. – С.37 – 40.

13. Бібік Н.В. Аналіз сучасних теоретико-методичних підходів щодо формування й використання стратегій регіонального розвитку/ Н.В. Бібік // Матеріали X міжнародної науково-практичної конференції «Теорія і практика сучасної економіки» (14–16 жовтня 2009 р.). – Том 1. – Черкаси: ЧДТУ, 2009. – С. 32 – 34.

14. Bibik N.V. The role of non-governmental organizations in the process of establishing sustainable development on the national level / N.V. Bibik // Економіка для екології. Збірник наукових тез XV Міжнародної науково-практичної конференції (29 квітня – 2 травня 2009 р.). – Суми: СумДУ, 2009. – С. 20 – 22.

15. Бібік Н.В. Моделювання показників розвитку регіону (на прикладі Харківської області) / Н.В. Бібік // Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції «Трансформаційні процеси в економіці держави та регіонів» (14-15 жовтня 2009 р.). – Запоріжжя: ЗНУ, 2009. – С. 188 – 189.

16. Бибики Н.В. Стратегия управления логистикой устойчивого развития городов/ В.И. Торкатюк Н.В. Бибики, А.И. Кириченко, В.С. Нотиевский // Материалы VI международной научно-практической интерне-конференции «Устойчивое развитие городов. Управление проектами и программами городского и регионального развития». – Харьков: ХНАГХ, 2008. – С.222 – 225.

17. Бібік Н.В. Інноваційна політика України та її вплив на розвиток регіонів держави / В.І. Торкатюк, Н.В. Бібік // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Загальноекономічні та фінансові аспекти формування інноваційного потенціалу регіону» (29-30 березня 2007 р.). – Полтава: ПолтНТУ, 2007. – С.82-83.

18. Бібік Н.В. Концептуальні основи регіонального маркетингу як теорії / В.І. Торкатюк, Н.В. Бібік // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Державна політика та стратегія реформування економіки України в XXI сторіччі» (27 березня 2007 року). – Полтава.: ПДАА, 2007. – С. 261 – 262.

19. Библик Н.В. Стратегия и тактика инновационного подхода к социально-экономическому развитию регионов в условиях нестабильности / В.И. Торкатюк, Н.В. Библик // Материалы международной научно-практической конференции «Системотехнические основы полидименсионального формирования синергетического инвестиционного цикла в строительной отрасли» (16-19 октября 2007 г.). – Харьков: ХНАГХ, 2007. – С. 165 – 166.

20. Бібік Н.В. Муніципальний інноваційний розвиток та регіон в умовах глобалізації / В.І. Торкатюк, Н.В. Бібік // Четверта міжнародна науково-практична конференції «Соціально-економічні реформи в контексті інтеграційного вибору України» (15-16 березня 2007 р.). – Том 1. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2007. – С.66 – 69.

АНОТАЦІЯ

Бібік Н.В. Організаційно-економічний механізм управління розвитком регіону (на прикладі Харківської області). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Харків: Харківська національна академія міського господарства, 2010.

Дисертація присвячена вирішенню актуального науково-практичного завдання – розробці організаційно-економічного механізму управління розвитком регіону (на прикладі Харківської області).

У роботі розглянуто теоретичні аспекти розвитку регіону. Уточнені сутність понять «розвиток регіону», «регіон», «організаційно-економічний механізм управління розвитком регіону». Досліджені теоретичні й методичні положення використання стратегій регіонального розвитку. Проведено аналіз розвитку регіону на сучасному етапі економічних перетворень України. Визначені особливості розвитку Харківської області, ураховуючи економічні, соціальні та екологічні чинники. Визначено узагальнюючий показник регіонального розвитку – індекс фізичного обсягу валового регіонального продукту. Встановлено причинно-наслідкові зв'язки між індексом фізичного обсягу валового регіонального продукту й економічними, екологічними й соціальними чинниками. Запропоновано схему й структурні елементи організаційно-економічного механізму управління розвитком регіону. Розроблено організаційно-економічний механізм управління розвитком Харківської області.

Ключові слова: регіональний розвиток, стратегія регіонального розвитку, індекс фізичного обсягу валового регіонального продукту, організаційно-економічний механізм управління розвитком регіону.

АННОТАЦИЯ

Бибик Н.В. Организационно-экономический механизм управления развитием региона (на примере Харьковской области). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.05 – развитие продуктивных сил и региональная экономика. – Харьков: Харьковская национальная академия городского хозяйства, 2010.

Диссертация посвящена решению актуального научно-практического задания – разработке организационно-экономического механизма управления развитием региона (на примере Харьковской области).

В работе рассмотрены теоретические аспекты развития региона. Уточнены сущность понятий «развитие региона», «регион», «организационно-экономический механизм управления развитием региона». Исследованы теоретические и методические положения использования стратегий регионального развития. Проведен анализ развития региона на современном этапе экономических преобразований Украины. Определены особенности развития Харьковской области, учитывая экономические, социальные и экологические факторы. Определен обобщающий показатель регионального развития - индекс физического объема валового регионального продукта. Установлены причинно-следственные связи между индексом физического объема валового регионального продукта и экономическими, экологическими и социальными факторами. Предложена схема и структурные элементы организационно-экономического механизма управления развитием региона. Разработан организационно-экономический механизм управления развитием Харьковской области.

Усовершенствованы причинно-следственные связи между экономическими, социальными и экологическими факторами развития региона и индексом физического объема валового регионального развития, которые используются для разработки организационно-экономического механизма управления развитием региона (на примере Харьковской области).

Получили дальнейшее развитие подходы формирования соответствующих институтов регионального развития на основе системы взаимоотношений между государственными органами власти (центральными и региональными), которые должны обеспечить законодательные условия развития регионов, определять приоритеты развития и создавать финансовую поддержку поставленным приоритетам развития и неправительственными организациями ("агентства регионального развития").

Ключевые слова: региональное развитие, стратегия регионального развития, индекс физического объема валового регионального продукта, организационно-экономический механизм управления развитием региона.

SUMMARY

Bibik N.V. Organization-economic mechanism of regional development management (by the example of Kharkiv region). – Manuscript.

The thesis for the scientific degree of the Candidate of Economic Sciences, specialty 08.00.05 – Development of Productive Forces and Regional Economy. – Kharkiv National Academy of Municipal Economy, Kharkiv, 2010.

The thesis is devoted to solving crucial scientific and practical issue – the improvement of Organizational-economic mechanism of regional development management (by the example of Kharkiv region).

The thesis examines the theoretical aspects of the region development. The essence of definitions "regional development", "region", "organizational-economic mechanism of development of the region" has been specified. The theoretical and methodological attitudes concerning regional development strategies use has been investigated. The analysis of regional development at the present stage of economic reforms in Ukraine has been conducted. The features of the Kharkiv region development considering the economic, social and environmental factors have been defined. The summarized indicator of regional development - an index of physical volume of gross regional product has been determined identified. The cause-effect relationship between the index of physical volume of gross regional product and the economic, environmental and social factors has been determined. A scheme and the structural elements of the organizational-economic mechanism of regional development management have been proposed. The organizational-economic mechanism of Kharkiv region development management has been developed.

Key words: regional development, regional development strategy, the index of physical volume of gross regional product, organizational-economic mechanism of regional development management.

БІБІК НАТАЛЯ ВАЛЕРІЇВНА

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ
РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Спеціальність 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ

дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Відповідальний за випуск

д.т.н., проф. Торкатюк В.І.

Підп. до друку 19.04.2010
Друк на ризографі
Замовлення №____

Формат 60x80 1/16
Умов.-друк.арк 0,9
Тираж 100 прим.

Папір офісний
Безкоштовно

Видавець і виготовлювач:

Харківська національна академія міського господарства
вул. Революції 12, Харків, 61002

Електронна адреса: rectorat@ksame.kharkov.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК №731 від 19.12.2001